

Struktura programu w asemblerze mikrokontrolera 8051

Program w asemblerze, dający ten sam kod wynikowy, może być napisany na wiele sposobów. Źle napisany program po pewnym czasie (a być może już w czasie jego uruchamiania) będzie nieczytelny nawet dla samego autora, będzie więc programem "jednokrotnego użytku". Dobry program, napisany w sposób czytelny i zrozumiały, będzie łatwy do uruchomienia a jego modyfikacja lub rozbudowa będzie możliwa nawet po długim czasie. Będzie on mógł być również łatwo wykorzystany, w całości lub we fragmentach, przez innego programistę. Poniżej pokażemy na co warto zwrócić uwagę przy pisaniu programów w asemblerze mikrokontrolera 8051. Pokazane przykłady odnoszą się do programowania przy użyciu pakietu uVision firmy Keil.

Sposób podejścia do programowania zależy w pewnym stopniu od wielkości projektu. Stosowanie niektórych zasad jest ważniejsze przy większych projektach, jednak warto przyzwyczaić się do ich stosowania nawet przy pisaniu małych programów.

1. Zapis programu

Program w asemblerze składa się z instrukcji sterujących przebiegiem tłumaczenia programu (np. \$INCLUDE), dyrektyw asemblera (np. END) oraz rozkazów procesora (zapisanych w postaci odpowiednich symboli mnemonicznych, np. MOV) z ewentualnymi parametrami. W programie mogą również występować komentarze, umieszczone po znaku średnika. Tekst po średniku jest ignorowany. Jednemu rozkazowi procesora odpowiada jeden wiersz programu w postaci:

```
[etykieta:]rozkaz [parametr_1], [parametr_2], [parametr_3]      [; komentarz]
```

```
test:      CJNE  A, #10, skok      ; sprawdź czy A równe 10
```

Kody rozkazów jak też inne nazwy symboliczne w programie mogą być pisane małymi lub dużymi literami, zależy to tylko od osobistych przyzwyczajzeń programisty. Dobrze jest jednak przyjąć pewne konwencje i stosować je konsekwentnie. Często przyjmuje się, że dyrektywy asemblera pisane są dużymi literami, podobnie jak nazwy rejestrów (np. A, B, DPTR).

Zalecane jest wyrównanie programu w kolumnach. Kod rozkazu piszemy po znaku tabulacji, tak aby pozostawić miejsce na ewentualne etykiety. Jeśli często stosowane będą długie etykiety, to można użyć więcej niż jednej tabulacji. Jeśli wyjątkowo długa etykieta nie mieści się w pierwszym polu, to może ona tworzyć samodzielną linię. Komentarze powinny być również wyrównane w kolumnach. Warto również zastosować tabulację pomiędzy kodem rozkazu i ewentualnymi parametrami. Dzięki temu łatwiej będzie znaleźć konkretny rozkaz (zwykle przeglądając program poszukujemy określonego typu rozkazu, dopiero w drugiej kolejności sprawdzamy jego parametry).

Przykład:

Program nieczytelny:

```
MOV A,B ; komentarz 1
JNZ skok_1
długa_etykieta: CJNE R7, #10, skok_2 ; komentarz 2
skok_1: INC zmienna
skok_2: INC DPTR
```

Ten sam program zapisany lepiej:

```

MOV    A, B           ; komentarz 1
JNZ    skok_1
dluga_etykieta:
CJNE   R7, #10, skok_2 ; komentarz 2
skok_1: INC           zmienna
skok_2: INC           DPTR

```

Stosując nazwy symboliczne warto je dobrać tak, aby odzwierciedlały one funkcję pełnioną przez stałą lub zmienną którą oznaczają. Nazwy składające się z dwóch wyrazów można oddzielić znakiem podkreślenia dla polepszenia ich czytelności:

```

bit1, bit2           ; takie nazwy niewiele mówią
zmienna1, zmienna2
stala1, stala2

stan_wejscia, status ; zdecydowanie lepiej
licznik_impulsow, adres
opoznienie, okres

```

Komentarze powinny tłumaczyć co dzieje się w danym fragmencie programu. Nie powinny one powtarzać informacji która jest zawarta w samym zapisie rozkazu. Taki komentarz jak w przykładzie poniżej nie wnosi żadnej nowej informacji:

```
MOV    R7, #0           ; wpisanie wartości 0 do rejestru R7
```

W poprawionej wersji komentarz wyjaśnia, że rejestr R7, pełniący funkcję licznika, jest zerowany (jego wartość będzie zapewne potem zwiększana przy zliczaniu impulsów):

```
MOV    R7, #0           ; zerowanie licznika impulsów
```

Ważną sprawą jest używanie podprogramów (procedur). Podprogram powinien być dobrze opisany, tak aby można było go później użyć bez konieczności analizowania kodu. Dla podprogramów z parametrami należy podać sposób ich przekazywania lub zwracania. Warto również podać jakie rejestry są używane w podprogramie aby można było to uwzględnić przy wywołaniu podprogramu. Ilustruje to poniższy przykład:

```

;-----
; Podprogram określa liczbę bitów niezerowych w bajcie
; Wejście:      A - bajt w którym będą zliczane bity
; Wyjście:      A - liczba bitów niezerowych
; Używane:      R7
;-----
count_bits:
MOV    R7, #0           ; zerowanie licznika bitów
loop:  CLR    C           ; przeniesienie zastępuje najstarszy bit w A
RRC    A               ; CY - testowany bit
JNC    zero            ; bit zerowy, licznik bez zmian
INC    R7              ; inkrementacja licznika jedynek
zero:  JNZ    loop       ; powtarzanie jeśli pozostały jeszcze bity niezerowe
MOV    A, R7           ; licznik zwracany w A
RET

```

W typowym przypadku podprogram jest fragmentem kodu wykorzystywanym wielokrotnie (być może z różnymi parametrami). Warto jednak używać podprogramów (nawet jeśli miałyby być one wywołane tylko jednokrotnie) dla polepszenia czytelności programu.

Szczególnym przypadkiem podprogramu jest obsługa przerwania. Powinna być ona zakończona rozkazem RETI (zamiast RET), należy również zadbać, aby wszystkie używane

rejstry zostały przechowane na stosie (dla rejestrów R0 - R7 można ewentualnie wykorzystać przełączanie banku rejestrów). Należy zwłaszcza pamiętać o przechowaniu rejestru PSW jeśli którykolwiek z jego bitów (najczęściej CY) będzie modyfikowany.

2. Wykorzystanie dyrektyw asemblera do organizacji kodu

W najprostszym przypadku jedyną niezbędną dyrektywą asemblera jest kończąca program dyrektywa END. W rzeczywistości program zostanie przetłumaczony nawet bez dyrektywy END, wystąpi jednak ostrzeżenie o jej braku. Jeśli w programie nie ma żadnych dyrektyw określających segment i położenie wewnątrz niego, to asembler przyjmuje domyślnie segment kodu a licznik położenia zostanie zainicjalizowany wartością 0000h (adres od którego procesor rozpoczyna wykonywanie programu po restarcie). Tak więc najprostszy wariant zapisu programu to:

```
MOV  A,R7          ; rozkaz ten umieszczony będzie w domyślnej pamięci kodu pod
                   ; adresem 0000h
END
```

Bardziej czytelny jest program, w którym używając dyrektywy ORG, ustalamy położenie rozkazu w pamięci kodu:

```
ORG  0             ; dyrektywa ORG ustala przesunięcie w domyślnej pamięci kodu
MOV  A, R7
END
```

Jeszcze lepszym wariantem jest użycie dyrektywy CSEG, dzięki której widać wprost, że program umieszczony jest w pamięci kodu, pod określonym adresem:

```
CSEG AT 0          ; dyrektywa CSEG AT wybiera segment absolutny kodu
                   ; rozpoczynający się od adresu 0000h
MOV  A, R7
END
```

Kolejnym przypadkiem (poza początkiem programu), w którym konieczne jest umieszczenie fragmentu kodu pod określonym adresem jest obsługa przerwań. Sygnał przerwania (jeśli jest ono odblokowane) powoduje automatyczne wywołanie podprogramu umieszczonego pod określonym adresem, różnym dla każdego ze źródeł przerwań. Pierwszy adres przerwania (przerwanie zewnętrzne EX0) to 0003h, kolejne rozmieszczone są w odstępach 8 bajtów. Zwykle cała obsługa przerwania nie mieści się w 8 bajtach, dlatego pod zadanym adresem umieszcza się tylko skok do obsługi przerwania umieszczonej w innym miejscu:

```
CSEG AT 0          ; początek programu głównego pod adresem 0000h
LJMP start         ; skok do początku programu (ominięcie obsługi przerwań)

CSEG AT 03h        ; pod adresem 03h początek obsługi przerwania EX0
LJMP int_ex_0      ; skok do właściwej obsługi przerwania

CSEG AT 0Bh        ; pod adresem 0Bh początek obsługi przerwania Timera 0
LJMP int_timer_0   ; skok do właściwej obsługi przerwania
```

Jeśli dysponujemy ciągłą przestrzenią pamięci kodu, to właściwie cały program mógłby być umieszczony w segmencie absolutnym, rozpoczynającym się od adresu 0000h. Warto jednak wprowadzić dodatkowe segmenty relokowalne (a jeśli to konieczne absolutne), w których będą umieszczane pewne podobne funkcjonalnie fragmenty kodu. Można na przykład wprowadzić osobne segmenty dla programu głównego, obsługi przerwań czy też podprogramów.

W przypadku typowej architektury sprzętu taki podział służy jedynie do uporządkowania kodu i ułatwia analizę programu. W bardziej złożonych przypadkach, na przykład przy stosowaniu przełączanych banków pamięci, może on być konieczny. Można sobie wyobrazić taką sytuację, że pewne fragmenty programu (np. zawierające obsługę przerwań lub podprogramów) będą musiały być dostępne zawsze, podczas gdy inne fragmenty kodu będą odczytywane z przełączanych banków pamięci.

W poniższym przykładzie cały program umieszczony jest w czterech segmentach:

- początek programu w segmencie absolutnym pod adresem 0000h,
- skoki do obsługi przerwań w segmencie absolutnym pod adresami 0003h i 000Bh,
- dalsza część programu głównego w segmencie relokowalnym PROG,
- obsługa przerwań w segmencie relokowalnym INT,
- procedury w segmencie relokowalnym PROC,
- stałe w segmencie relokowalnym CONST.

```

PROG SEGMENT CODE ; deklaracja segmentu programu głównego
INT SEGMENT CODE ; deklaracja segmentu obsługi przerwań
PROC SEGMENT CODE ; deklaracja segmentu podprogramów
CONST SEGMENT CODE ; deklaracja segmentu stałych

CSEG AT 0 ; początek programu głównego pod adresem 0000h
LJMP start ; skok do kodu programu (ominięcie obsługi przerwań)

CSEG AT 03h ; pod adresem 0003h początek obsługi przerwania EX0
LJMP int_ex_0 ; skok do właściwej obsługi przerwania

CSEG AT 0Bh ; pod adresem 000Bh początek obsługi przerwania Timera 0
LJMP int_timer_0 ; skok do właściwej obsługi przerwania

start:
RSEG PROG ; wybór segmentu programu głównego
LCALL delay ; wywołanie podprogramu
SJMP $ ; pętla kończąca program

int_ex_0:
RSEG INT ; wybór segmentu obsługi przerwań
... ; kod obsługi przerwania EX0
RETI ; powrót z obsługi przerwania

int_timer_0:
... ; kod obsługi przerwania Timera 0
RETI ; powrót z obsługi przerwania

delay:
RSEG PROC ; wybór segmentu podprogramów
... ; kod obsługi podprogramu delay
RET ; powrót z podprogramu

const_8: RSEG CONST ; wybór segmentu stałych
DB 10 ; stała bajtowa
const_16: DW 1234h ; stała dwubajtowa
table: DB 1, 2, 3, 4 ; tablica 4 stałych bajtowych
text: DB 'Napis' ; stały tekst

END ; koniec programu

```

3. Wykorzystanie dyrektyw asemblera do organizacji danych

Rozpatrzmy fragment programu, w którym używane są zmienne bitowe oraz komórki pamięci (wewnętrznej i zewnętrznej). Teoretycznie program mógłby wyglądać następująco:

```

SETB  0
MOV   A, 21h
CJNE  A, 22h, skok
MOV   DPTR, #8001h
MOVX  @DPTR, A
skok: CPL   1
      INC   21H
      MOV   DPTR, #8000h
      MOVX  A, @DPTR

```

Widać, że w tym programie używane są bity 0 i 1, komórki pamięci wewnętrznej o adresach 21h i 22h oraz komórka pamięci zewnętrznej o adresie 8000h. Program jest jednak zupełnie nieczytelny, trudno się zorientować co przechowywane jest w pamięci. W przypadku modyfikacji układu zmiennych w pamięci wymagane są zmiany w kodzie programu (często w wielu miejscach). Program stanie się zdecydowanie bardziej przejrzysty jeśli użyjemy dyrektywy EQU do zdefiniowania zmiennych:

```

bit_0 EQU 0
bit_1 EQU 1
var_0 EQU 21h
var_1 EQU 22h
xvar_0 EQU 8000h
xvar_1 EQU 8001h

SETB  bit_0
MOV   A, var_0
CJNE  A, var_1, skok
MOV   DPTR, #xvar_1
MOVX  @DPTR, A
skok: CPL   bit_1
      INC   var_0
      MOV   DPTR, #xvar_0
      MOVX  A, @DPTR

```

Zauważmy, że adresy zmiennych w dyrektywach EQU zostały podane indywidualnie dla każdej zmiennej. Jeśli zdecydujemy się przenieść cały blok zmiennych w inny obszar pamięci, to trzeba będzie wykonać wiele modyfikacji. Dlatego lepiej jest zdefiniować adresy bazowe poszczególnych bloków zmiennych, adresy zmiennych będą wówczas określone poprzez przesunięcie wewnątrz bloku:

```

base_bits EQU 0
bit_0 EQU base_bits + 0
bit_1 EQU base_bits + 1

base_vars EQU 21h
var_0 EQU base_vars + 0
var_1 EQU base_vars + 1

base_xvars EQU 8000h
xvar_0 EQU base_xvars + 0
xvar_1 EQU base_xvars + 1

```

W przypadku tak zapisanych zmiennych, jeśli zajdzie konieczność przeniesienia całych bloków zmiennych, wystarczy zmienić definicje adresów bazowych (base_bits, base_vars,

base_xvars) a adresy poszczególnych zmiennych zostaną wtedy zmodyfikowane automatycznie.

Zdefiniowanie zmiennych w pokazany sposób nie daje jednak zabezpieczenia przed użyciem symbolu zmiennej w niewłaściwym kontekście. Asembler widzi symbol jako stałą lub adres, nie jest jednak w stanie stwierdzić czy jest to adres bitu, komórki pamięci wewnętrznej, zewnętrznej czy też adres w pamięci kodu. Nie wystąpi więc błąd w sytuacjach nieprawidłowego użycia symbolu takich jak przedstawione poniżej:

```
MOV   A, bit_0      ; zmienna bitowa użyta zamiast zmiennej 8-bitowej
SETB  var_0         ; zmienna 8-bitowa użyta zamiast zmiennej bitowej
LCALL xvar_0        ; adres w pamięci zewnętrznej użyty jako adres podprogramu (w
                    ; pamięci kodu)
```

Problem ten może być rozwiązany przez zastąpienie dyrektyw EQU dyrektywami takimi jak BIT, CODE, DATA, IDATA, XDATA. Służą one do przyporządkowania symbolowi adresu w obszarze określonego typu. Dzięki temu asembler może wykryć użycie adresu w niewłaściwym kontekście. Rozpatrywany przykład będzie wyglądał następująco:

```
base_bits EQU 0
bit_0     BIT   base_bits + 0
bit_1     BIT   base_bits + 1

base_vars EQU 21h
var_0     DATA base_vars + 0
var_1     DATA base_vars + 1

base_xvars EQU 8000h
xvar_0    XDATA base_xvars + 0
xvar_1    XDATA base_xvars + 1
```

Najbardziej zaawansowany sposób organizacji zmiennych w pamięci to wykorzystanie segmentów. W tym przypadku nie jest konieczne przyporządkowywanie zmiennym konkretnych adresów pamięci a jedynie zdefiniowanie zmiennej w segmencie odpowiedniego typu. Rozmieszczeniem segmentów w pamięci zajmuje się program łączący (linker) który dba aby nie zachodziło nakładanie się obszarów zmiennych (co przy "ręcznym" rozmieszczaniu zmiennych jest całkiem prawdopodobne). W rozpatrywanym przykładzie wariant z użyciem segmentów ma następującą postać:

```
B_DATA SEGMENT BIT ; deklaracja segmentu danych bitowych
D_DATA SEGMENT DATA ; deklaracja segmentu danych w pamięci wewnętrznej
X_DATA SEGMENT XDATA ; deklaracja segmentu danych w pamięci zewnętrznej

; wybór segmentu danych bitowych
bit_0: DBIT 1 ; zarezerwowanie miejsca na dwie zmienne bitowe
bit_1: DBIT 1

; wybór segmentu danych w pamięci wewnętrznej
var_0: DS 1 ; zarezerwowanie miejsca na dwie zmienne
var_1: DS 1

; wybór segmentu danych w pamięci zewnętrznej
xvar_0: DS 1 ; zarezerwowanie miejsca na dwie zmienne
xvar_1: DS 1
```

Jeśli zależy nam aby segment zmiennych umieszczony był pod określonym adresem, to można zamiast segmentu relokowalnego użyć segmentu absolutnego. Załóżmy, że w powyższym przykładzie pamięć zewnętrzna dostępna jest od adresu 8000h. Musimy wówczas zadbać o to aby zmienne xvar_0 i xvar_1 były umieszczone od adresu 8000h (ewentualnie

wyżej). Możemy wówczas zrezygnować z deklaracji segmentu relokowalnego i zastosować segment absolutny w następujący sposób.

```
                XSEG AT 8000h ; segment absolutny od adresu 8000h
xvar_0:         DS      1      ; zarezerwowanie miejsca na dwie zmienne
xvar_1:         DS      1
```

Użycie segmentu absolutnego pod zadanym adresem może być również konieczne, jeśli w obszarze pamięci zewnętrznej zostały umieszczone rejestry układów stosowanych do obsługi urządzeń zewnętrznych (np. wyświetlacza, zegara RTC). Ich adres jest wtedy ściśle określony przez sprzętowe układy dekodowania adresów, na przykład:

```
                XSEG AT 0FF2Ch ; adres bazowy rejestrów kontrolera LCD
lcd_control:    DS      1      ; 0FF2Ch - adres rejestru sterującego
lcd_data_wr:    DS      1      ; 0FF2Dh - adres rejestru danych (zapis)
lcd_status:     DS      1      ; 0FF2Eh - adres rejestru statusu
lcd_data_rd:    DS      1      ; 0FF3Fh - adres rejestru danych (odczyt)
```

Jeśli położenie poszczególnych zmiennych w pamięci jest nieistotne a jedynym ograniczeniem jest brak fizycznej pamięci w pewnych obszarach (np. zewnętrzna pamięć danych dostępna jest nie od adresu 0000h ale od 8000h), to możliwy jest też wariant z używaniem tylko segmentów relokowalnych ale konieczna jest wówczas odpowiednia konfiguracja linkera, aby rozpoczął on umieszczanie segmentów od wskazanego adresu.